

MEESTERWERKEN UIT VIER EEUWEN.

DOOR ROELAND KONING.

DE EXPOSITIE IN HET MUSEUM BOYMANS TE ROTTERDAM.

Dat er niets wisselenders is dan menschengunst, leert ons zeker niet in de laatste plaats de geschiedenis onzer schilderkunst.

Voor dezelfde werken, die door een enkele generatie terug voor een appel en een ei werden verkwanseld, worden tegenwoordig prijzen besteed die doen duizelen.

Wat door oorlog en andere onlusten gespaard was, werd in de 18e en begin 19e eeuw, toen een handvol zilverlingen zwaarder woog dan het edelste wat de Hollandse kunst ooit voortbracht, met scheepsladingen vol naar alle windstreken verspreid.

Gelukkig echter bleek ook hier nog de schade instaat, al was er een tamelijk omvangrijke voor noodig, wijzer te maken. Zoo is men den laatsten tijd tot het besef gekomen, dat hetgeen dat uitgekozen werd om de landhuizen der Engelsche aristocratie te sieren, toch wel niet geheel zonder betekenis zou zijn en zijn langzamerhand de oogen open gegaan voor de cultureele en artistieke betekenis van onze oude schilderkunst.

Groote offers worden nu gebracht door vereenigingen en particulieren om zooveel mogelijk te herstellen wat geheel dreigde verloren te gaan.

We kunnen hier niet dankbaar genoeg voor zijn, maar laat men toch ook beseffen dat de schilders van heden eenmaal die der geschiedenis zullen zijn. Eerst dan kan men schade en schande in zekere mate niveleeren. Als men de prijzen vergelijkt is het wat de hedendaagsche kunst betreft slechts een kwestie van foelen.

Wat hier tentoongesteld is, werd bijeen gebracht gedurende de regeeringsjaren van H. M. de Koningin en is van geen geringen omvang en betekenis. Het is de meest uitgebreide en belangrijkste tentoonstelling, die ooit in Boymans gehouden werd en aangezien het in hoofdzaak meesterwerken zijn uit particuliere verzamelingen zijn de meesten nog nooit in het openbaar getoond.

Waar de catalogus niet minder dan 472 werken vermeldt, is uit den aard der zaak een overzicht van zoo'n tentoonstelling in een enkel artikel minder dan een vogelvlucht.

Men vindt hier niet alleen Nederlandsche schilders uit de 15e, 16e en 17e eeuw vertegenwoordigd, maar ook Vlaamsche, Duitse, Fransche, Italiaansche en Spaansche meesters, al zijn deze laatsten vanzelfsprekend niet zoo uitgebreid. Men kan hier inderdaad college loopen in de schilderkunst.

De in het duister liggende middeleeuwen worden hierin nog verder teruggedreven door het plotselinge licht dat de gebroeders van Eyck verspreiden, die terecht of te onrecht de uitvinders van de olieverf worden genoemd. In ieder geval dateert het ontstaan van het losse olieverfschilderij uit dezen tijd, zoo pl.m. 1400.

Van af dezen alleroudsten tijd, uit de school van Jan van Eyck vinden we hier al een schilderij aanwezig, een madonna met Johannes de Dooper en Hieronymus.

Een bijzondere collectie 15e eeuwse schilderkunst is hier bijeen, waaronder werken van Rogier van der Weyden, Jeroen Bosch, Jan Gossaert van Mabuse, Quinten Massys, Hans Memling, Jan van Scorel, e.a. Voor deze meesters heeft men op een onbewaakt oogenblik den zonderlingen naam van „primitieven" uitgedacht. Zelden heeft echter een tijd een meer aan raffinement (maar dan in de goede betekenis) grenzende verfijning gekend dan deze.

Alleen zij die het fototoestel als grootsten kunstenaar beschouwen, kunnen zich misschien met deze naamgeving vereenigen, evenwel begrepen de kunstenaars van dien tijd reeds da Vinci's woorden dat kunst geen imitatie is van de natuur, maar een voortzetting.

De schilderkunst was dienende om te spreken, daar waar woorden tekort schoten of

het gaan kan. De een zoekt het in het binnenland op advies van de krant en de ander in het buitenland, ook op advies van de krant. Een derde blijft thuis en koopt in de „Speciaalzaak", ook op advies van de krant. Zoo ziet men weer hoe véélzijdig zoo'n krant toch is en met recht „elk wat wils" geeft.

Als we weer zoo'n beetje aan elkander gewend zijn, merken we hoe nerveus sommige collega's zijn geworden. Dat zijn degenen, die nog met vacantie moeten. Gelukkige menschen. Want wij kunnen de zon in het water zien schijnen, al hebben wij zelf door het waterschijnsel de zon niet zoo goed gezien. Zij staan nu voor een groote taak, te genieten van het mooie Augustusweer. En met hen starten allen, die aan de administratie hebben doen weten, dat zij ook in de vacantie hun krant wenschen te ontvangen hetzij op de besneeuwde toppen van de bergen, hetzij aan de zee kust (zie boven), hetzij op de Friesche meeren, hetzij in hun knus hotel, met of zonder Plan.

Van het weer valt niets te zeggen, het zou ons ook een dubbeltje kosten en na drie weken strandgenoegen zonder strand is ieder dubbeltje er een. Doch voor een plezierige vacantie is er goede hoop, omdat het vooruitzicht van een paar dagen rust op zich zelf een genoegen is. Dan valt de vacantie zelf meestal mee en dan komt nog de thuiskomst na de vacantie, waarin men zoo heerlijk kan uitrusten van de vermoelenissen van het niets-doen.

Men zou één nadeel kunnen opnoemen, dat vacantie nog wel gemeen heeft met de thans heerschende uitverkoop: de goederen kunnen niet geruild worden.

En dat is maar goed ook. Doch men zou eens kunnen passen en een paar dagen op zicht nemen, om deze dan later aan den directeur terug te geven met een vriendelijk briefje: „zij zijn mij iets te klein",

niet werden verstaan. Een schilderij behoorde dan ook helder gelezen te kunnen worden. Naar gelang zijn kunstenaar het hem ingaf. Zou de schilder accenten leggen of verwaarloozen, afmetingen geweld aandoen, muren weg laten om den toeschouwer een blik in een ruimte te laten, verschillende motieven op één doek geven,

Vermijdende donkere schaduwen die de duidelijkheid tekort konden doen, schilderde de kunstenaar, beziel met een heilig vuur, zijn madonna's en heiligen in kleuren van zeldzamen rijkdom.

Werd de kunst in de middeleeuwen alleen binnen de kloosters beoefend, met de Renaissance zal zij ook buiten deze muren treden en een plaats in het gewone leven gaan innemen.

Dit bracht mee, dat ook andere dan religieuze onderwerpen werden behandeld, voorwerpen uit de directe omgeving. Een van de voornaamste is dan het portret. Bijzondere specimina vindt men hier. Subliem is dat mansportret van Jan Gossaert, rustig en voornaam, zonder dat op bijkomstigheden te veel de nadruk is gelegd, en toch vol karakter. Zoo ook, maar dan in zwaarder tonen, het mansportret van Jan Cornelisz Vermeijen. Bij al de technische bekwaamheid vertoont een portret als dat van Jacq. de Moor door Anthonis Moro, toch reeds meer een schoolsche knapheid, de uiterlijke houding komt de innerlijke waarde al eenigszins verdringen.

De „Heilige Familie" van Albrecht Duerer zou men ook eenvoudig familieportret kunnen noemen. De religieuze tendenz is hier ten eenemale vreemd, hij zocht meer 't menschelijke dan het bovenaardsche. Sterk is het accent gelegd op het verschil tusschen man en vrouw.

Aangrijpend in zijn realiteit is de kruisiging van Matthias Grünewald, alle verhevenheid of schoonheid is hier afwezig, rauw en schril is het, vol expressie. Zoowel dit schilderij als dat kleine mandje met slakken van Georg Flegel doen denken aan verschillende hedendaagsche meesters en herinneren ons, dat er niets nieuws is onder de zon.

De wonderlijke rijkdom der Florentijnen kan men bewonderen in de Madonna met kind van Gherardo Starnina. Zuiver decoratief wordt de gouden fond gevuld door de Madonna en zwevende engelen. Met de lijst vormt alles één geheel in fonkelende kleuren.

We ontmoeten hier Botticelli, wiens figuren meer zweven dan loopen met een Judith en Benozzo Gozzoli met een graflegging.

Spoedig staan we met een Maria boodschap en een mansportret van Tintoretto, den grooten decorateur, tegenover de laat-Renaissance van Italië. De overgang is wel heel groot, alle bedachtzaamheid is nu weg en in zeldzaam vlotte, breede vegen is het beeld hier neergesmeten, direct raak, zonder er op terug te komen, maar hoe gevoelig is toch ook bijv. zoo'n mond.

Zoo komen we tot de 17e eeuwse Hollanders, waarin we het hoogtepunt naderen van technische vaardigheid en verheven kunstzin. Landschap, stillevens, binnenhuis, portret en genre-stuk, het heeft allemaal zijn plaats.

Tot een uiterst kunnen opgevoerd, zijn de stillevens van Abraham van Beijeren en Willem Kalff. Haast visionair het landschap van den onvergetelijken Hercules Seghers, van wien in het geheel slechts een achtal werken bekend is. Men schilderde het landschap niet buiten, maar op het atelier naar uitvoerige teekeningen uit het schetsboek, waardoor meer verbeeldingen dan afbeeldingen ontstonden. „De Watermolen" van Meindert Hobbema is een van de meest imposante werken van dezen meester.

Niet minder dan een elftal werken toont ons het meesterschap van den humorrijken wijsgeer Jan Steen. In dit aantal zien we niet alleen hoe hij gaarne wordt verzameld, maar ook hoe hij verschillende gegevens meesterlijk wist op te lossen.

Al deze richtingen voeren naar twee figuren, die niet slechts het hoogtepunt van deze expositie vormen, maar van heel onze oud-Hollandsche schildersschool: Joh. Vermeer van Delft, en Rembrandt van Rijn.

Van beiden heeft het museum Boymans eerst kortgeleden de twee hier geëxposeerde werken, die hen op zoo bijzondere wijze vertegenwoordigen, in bezit gekregen.

De Emmausgangers van Vermeer, dat geheel vergeten in een familiebezit rustte, is kortelings teruggevonden en door kunstvrienden aan het museum geschonken. Het is een van de nobelste werken, die de meester ooit schiep. Waarschijnlijk heeft hij er enkele jaren over gearbeid en het zoo tot deze hoogste hoogte opgevoerd.

Open en klaar is het, zonder geheimnissen van licht en duister, eenvoudig en gaaf als kristal. Toch doortrikt alles een spanning tot het uiterste, nergens bespeurt men ook maar de minste verslapping. Bouw en compositie zijn tot het laatste uitgewogen.

Evenwel is het boven alles de diepere betekenis, die hij hier benaderde, waardoor hij het ophief tot een werk van deze orde. De Christusfiguur, die hij ondanks zijn menschelijke gestalte wist te sublimeeren tot den herrezen Heiland en de extase der discipelen aan wie het wonder geopenbaard wordt. Het prachtig contrast in de eenvoudige verfijnde kleuren van geel en blauw en grijs, is van een zeldzame bezonkenheid en zodoende is het geheel geworden tot een van de meest edele scheppingen van dezen kunstenaar.

Daarnaast staat, ik zou haast zeggen als antipode, de „Man met roode muts" van Rembrandt. Hier, gloeiende kleuren en tintellichten in schildersdrift neergesmeten. Waar het penseel te kort schoot, greep hij naar het paletmes om snel en vlot tot zijn doel te komen. Als het ware bootseerende in de verf, trilde het doek onder 's meesters knuisten. Hoe fonkelt het licht, hoe geheimnisvol is het duister. Het is een werk uit den allerlaatsten tijd van den meester, die geen inzinking kende. Vermoedelijk is hier Rembrandt's schuldeischer, Harmen Becker, uitgebeeld.

Het genie, dat in staat was vlak voor het vergeten stierf, den Verloren zoon, die nu in Leningrad hangt, te schilderen, kon ook z'n schuldeischers nog zoo zien. Er ligt iets weemoedigs in dezen ernstigen, peinzenden man met zijn eenigszins geopenen mond en diepliggende oogen.

Wat zal ik nog meer schrijven over deze tentoonstelling, van den weelderigen Rubens of den gracieuzen Watteau?

Het is toch niets anders dan een rennen in snelrelnvaart; moge het u echter opwekken om niet te gaan zien.